

a harci helikopter! Nagyobb terheléssel, sebesebben és távolabbra jutva a harci feladatok sorát megoldani — ez az alapvető célkitűzés.

A technikai fejlődés, a repülési biztonság fokozása mellett, a sugárhajtású — gázturbinás sugárhajtóművel üzemelő helikopterek irányába mutat. A fel-fegyverzés útja a géppuskák és a kis méretű repesz-, valamint gyújtóbombák után egyre jobban a páncéltörő

rakétákkal való felszerelés felé vezet.

Milyen kilátásai, lehetőségei vannak a helikopterek alkalmazásának egy esetleges atomháborúban? A kérdés feltevése és megválaszolása a tanulmány befejező gondolata.

Íme néhány kiemelkedően érdekes időserű haditechnikai kérdéscsoport — egyetlen kötetben.

Szabó Sándor

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE

VOENNO ISZTORICESZKIJ ZSURNAL (Szovjetunió) 1971. 7—9. sz. — A három szám anyagában két jelentős tanulmány foglalkozik a polgárháború időszakának kérdéseivel. Az egyik V. KOLICSEV: „Az ellenség csapatainak felbomlasztására irányuló politikai munka a polgárháború éveiben” (7. sz. 11—17. o.) c. munkája. Lenin a polgárháború kezdetétől fogva nagy jelentőséget tulajdonított az ellenség körében végzett politikai felvilágosító munkának. 1918 szeptemberében Szverdlov vezetésével zajlott le a Központi Bizottságban a megszállt területeken dolgozó pártszervezetek képviselőinek értekezlete. A résztvevőknek Lenin személyesen adott olyan utasítást, hogy erősítsék a német csapatok között folyó munkát. Hasonló kérdéssel foglalkozott 1918 októberében a megszállt területek pártszervezeteinek I. Összoroszországi Konferenciája. Az OK(b)P külföldi csoportjai feladatuk kapták e munka szervezését. Tevékenységükhöz lapokat, kiadványokat bocsátottak rendelkezésükre. Amikor létrejött a Köztársaság Forradalmi Katonatanácsának Politikai Osztálya, ez vette kézbe központilag az irányítást. 1919-ben az osztályon belül létrehozták a nemzetközi propaganda speciális csoportját.

A szerző részletesen elemzi a propaganda főbb elvi kérdéseit, a terjesztés írásos és szóbeli módszereit és néhány konkrét példát, pl. a Csehszlovák Hadtest morális helyzetének alakulásán mutatja be a tevékenység eredményességét.

A polgárháború időszakával foglalkozó másik munka J. KORABLEV: „V. I. Lenin a Vörös Hadsereg katoná-

jának pszichológiájáról” (9. sz. 3—12. o.) c. tanulmánya. A szovjethatalom első éveiben és a polgárháború befejezése után nagy figyelmet fordítottak a katonai pszichológiára. A Vörös Hadsereg megszervezésével együtt megvetették az újtípusú katona kiképzésének és nevelésének elvi alapjait, ami szükségessé tette, hogy a katonai pszichológia tudományát is megtisztítsák az idealista maradványoktól. A szovjet katonai pszichológia fejlesztésében, tudományos alapokra helyezésében nagy szerepet játszottak a marxizmus—leninizmus klasszikusainak munkái. Lenin eszméi az ember szerepéről a háborúban, az erkölcsi tényező jelentőségéről, az egyéni és társadalmi tudat materialista értelmezése meghatározták a szovjet katonai pszichológia ideológiai és módszertani álláspontjait.

A marxista pszichológia szerint az emberben mindig — a hadseregben és a hadseregen kívül egyaránt — a társadalmi helyzetének megfelelő szemlélet uralkodik, ez a döntő magatartásában. Ezért a katona pszichológiájának tanulmányozásakor mindenekelőtt egy meghatározott társadalmi berendezkedésű ország adott osztályának képviselőjét vizsgálják, következképpen az ember magatartására hatást gyakorló két, egymástól viszonylag független, de egymással mégis elszakíthatatlan kapcsolatban lévő tényező, a társadalmi és biológiai tényező közül az elsőt helyezik előtérbe, nem hanyagolva el természetesen az egyes katona egyéni beállítottságát, emócióit sem.

A szerző részletesen elemzi, hogy a társadalmi tényezők megváltozása hogyan hatott pl. a katonák háborúval

kapcsolatos hangulatára, mikor tudatosodtak bennük ezek a változások, és hogy az imperialista háborúval korábban szembenálló tömegeket ez milyen mérhetetlen áldozatokra tette képessé, és milyen tömeges méretű hősiességet váltott ki belőlük.

A tanulmányok nagy része e számokban is a második világháború időszakából meríti témáját. Ezek közé tartozik L. SZANDALOV: „A 4. hadsereg védelmi hadművelete a háború kezdeti szakaszában” (7. sz. 18—28. o.) c. írása. A 4. hadsereg a Nyugati Különleges Katonai Körzet balszárnyán, az első lépcsőben helyezkedett el Breszt körzetében, a határ mentén. A hadsereg 1940 végén tulajdonképpen még nem képviselt nagyobb erőt, mint egy megerősített lövészhadtest. Feltöltése, új fegyverekkel való ellátása csak 1941 első felében kezdődött meg, de egyik sem fejeződött be 1941 júniusáig.

A szerző, aki a háború kezdetekor a 4. hadsereg törzskének főnöke volt, rendkívül érdekes részleteket közöl a háborút megelőző napok történetéből, részletesen ismerteti a támadás körülményeit, a saját és a szemben álló ellenség erőit, a hadsereg által a háború első napjaiban vívott védelmi harcokat. Elemzi azt, hogy a váratlanság tényezőjén túl, mik voltak az okai (a harcok minőségi különbsége, a németek előnye a vontatás, szállítás gépesítésében stb.) annak, hogy a sorozatos elmentámadások nem tudtak jelentős eredményt elérni, és hogy az elszakadás után miért nem tudtak szilárdan be rendezkedni védelemre, mielőtt a német páncélosok utólérték volna őket.

A partizánok tevékenységének egyik fontos részét mutatja be V. ANDRIANOV: „A partizánok felderítése” (8. sz. 20—28. o.) c. tanulmánya. A Nagy Honvédő Háborúban a partizánok a fegyveres harctevékenység mellett felbecsülhetetlen értékű felderítő munkát is végeztek. A háború első időszakában ez a tevékenység még sok hiányosságot mutatott, mert szervezetlen, pontatlan volt, az adatok továbbítása nagy nehézségekbe ütközött és a frontok parancsnokságai sem értékelték kellőképpen. Jelentős változás történt 1943-tól kezdve, amikor is már csaknem minden partizáncsoportban megvolt a parancsnok felderítő helyettese, aki szervezte és irányította a felderítést (részben az elhárítást is), és a reguláris

csapatoktól eltérően nem volt alárendelve a törzs főnökének. A partizán-törzseknél felderítő osztályok működtek. A módszerek sokfélék voltak: megfigyelés, beépülés a német és a helyi kollaboráns irányító szervekbe stb. Egyedül a kalinyini partizánok 1943. február 1. és 1944. július 15-e között 30 hadosztály, 2 dandár, 23 ezred, 63 zászlóalj, 148 tábori posta, 11 repülőtér, 95 raktár és 8 védelmi terepszakasz helyét állapították meg pontosan, és „nyelvként” foglyul ejtettek 128 német katonát és tisztet.

A szerző sok, ezekhez hasonló adatot ismertet. Hadifogságból szökött szovjet katonákból és átdobott felderítőkből alakult partizáncsoportok működtek a Szovjetunió határain túl is. 1944 májusa és 1945 januárja között 37 ilyen csoporttal tartottak rádiókapcsolatot. Ezek a csoportok néha igen jelentős személyeket ejtettek foglyul. Pl. 1944. augusztus 28-án a Jegorov-partizáncsoport Besztercebánya környékén elfogta a szlovák nemzetvédelmi minisztert és főparancsnokot, valamint a szárazföldi csapatok parancsnokát, akiket szeptember 15-én repülőn szállítottak Moszkvába.

Általánosító, átfogó jellegű munka A. SIMANSZKIJ: „Bekerítő hadműveletek” (9. sz. 12—33. o.) c. tanulmánya. A szovjet hadművészet fölényét a német fasiszták hadművészetével szemben különösen világosan megmutatja az ellenség nagy csoportosításainak bekerítésére irányuló hadműveletek megszervezése és lefolytatása. E bekerítéseket részben áttörés, részben az áttörés kifejlesztésének körülményei között valószínűsítették meg. A bekerítő hadműveletek — különösen a háború második felétől kezdve — a szovjet hadsereg hadászati támadásainak alapvető módszerét képezték. A gyorsan, nagy erővel végrehajtott bekerítő hadműveleteknek időnként nemcsak nagy hadászati, hanem politikai eredménye is volt. Pl. a iasi—kisinyovi hadművelet szétzúzta a németek Dél-Ukrajna hadseregcsoportját, összeomlott a németek stratégiai frontjának déli szárnya, lehetőség nyílt Németországnagyvívű bekerítésére, alapvetően megváltoztak az erőviszonyok a szovjet—német arcvonal balszárnyán. Románia kivált a háborúból és hadat üzent Németországnak. Ezzel a német védelmi rendszer csődbe jutott a Balkánon és Németország elvesz-

tette a román olajat, ugyanakkor lehetetlenné vált Churchill balkáni partraszállási terve is.

A szerző táblázatokon mutatja be 16 nagy bekerítő hadművelet főbb adatait a sztálingráditól kezdve a prágaiig. A hadműveletek rendszerint két-három front hajtotta végre (5—20 összefegyvernemi hadsereg, harcokosi- és gépesített magasabbegységek, légierő). A hadműveletek 380—540 km-es arcvonalakra terjedtek ki, 160—270 km mélységet értek el; a támadásban a napi átlagos előrehaladás a lövészalakulatoknál 10—25 km, a gépesített alakulatoknál 20—50 km volt.

A továbbiakban a szerző az egyes hadműveletek sajátosságait vizsgálja, végül röviden rámutat az egyes kisebb, főként a háború első szakaszában szervezett bekerítő hadműveleteknél elkövetett hibákra.

A szovjet légierőkkel két munka is foglalkozik. Az egyik A. PROSZKURIN: „A háború első napja. A 127. vadászrepülő ezred harctevékenysége Grodno körzetében” (7. sz. 11—17. o.) c. visszaemlékezése. A szerző, aki a Bjelorusz Különleges Katonai Körzet területén állomásozó, a címben említett egység politikai helyettese volt, a háború kitörésével kapcsolatos élményeit mondja el. Az adott időben az ezred nyári táborozáson volt Grodnótól mintegy 30 km-rel délre, tábori repülőtéren. Mivel semmiféle felsőbb parancsot nem kaptak, ők is a TASZSZ június 14-i nyilatkozatát vették alapul, és az ezred parancsnokának is az volt a véleménye, hogy közönséges provokációról lehet szó. Ezért, amikor az ügyeletes raj leszállt és jelentette, hogy a határon háborús tevékenység folyik, a felszálló pilótáknak arra a kérdésére, hogy megsemmisítsék-e a német gépeket, nem mert határozott választ adni. Ennek ellenére a légi harcok hajnalban elkezdődtek, és megkezdték a polgári lakosság gyors evakuálását is. A személyi állomány a kormány déli 12-kor elhangzott rádiófelhívásából tudta meg hivatalosan a háború kitörését. A cikk ismerteti azokat a légi harcokat, amelyeket az ezred a háború első napjaiban vívott.

A légierőkkel foglalkozó másik mű V. NYIKIFOROV: „A szovjet légierő a Kaukázusért vívott harcokban” (8. sz. 11—19. o.) c. tanulmánya. A Kaukázus

térségében a 4. és 5. repülő hadsereg tevékenykedett, a 4. a Déli Front, az 5. az Észak-Kaukázusi Front keretében. Az 1942 júliusában kezdődött védelmi harcok időszakában a 4. hadseregben 224, az 5. hadseregben 281 használható repülőgép volt. A későbbiek során, különösen a támadó harcok időszakára számuk jelentősen megnőtt. 1943. április 22-én az 5. hadsereg parancsnokságát átszervezték a Sztjepei Front keretébe, az egységeket pedig a 4. hadseregbe. A szerző ismerteti a harcok legfontosabb szakaszait, a harci módszereket és azok tökéletesítésének módjait, pl. a repülőgépek tömeges alkalmazására, a vadászrepülő páros repülési módjára való áttérést stb. Végül megállapítja, hogy a Kaukázusért vívott harcokban, 1942. július 22-től 1943. október 9-ig a front-légierők több mint 153 ezer felf szállást hajtottak végre, ebből 34 ezer felszállásnál ember- és hadianyag-szállítást végeztek. A harcokban 13 ezer bombát dobtak le, kilőttek 61 ezer rakétalövedéket, 2 millió 230 ezer ágyúgolyót, 11 millió géppuskalövedéket. A 4. hadsereg repülői ez idő alatt 2200 ellenséges gépet semmisítettek meg légi harcban és a földön. 19 egység kapta meg a „gárda”-elnevezést, a két hadsereg 73 repülője kapta meg a Szovjetunió Hőse kitüntetést, közülük ketten másodszer is.

Végül megemlítjük még V. REZNYI-CSENKO: „A szovjet harcászat fejlődésének alapvető irányai a háború utáni években” (8. sz. 29—38. o.) c. tanulmányát. A szerző írásának első részében azokat a változásokat vizsgálja, amelyek a második világháború általánosított tapasztalatai alapján mentek végbe a támadó-, a találkozó- és a védelmi harc terén 1945 és 1953 között, vagyis a magfegyverek kifejlődéséig. Erre az időszakra az erők tömörítése volt jellemző, támadóharcban pl. az áttérés 1 km-ére 3—4 lövészsászlóalj, 180—240 löveg és aknavető, 20—30 harcokosi és rohamlöveg jutott. Mindez szervezeti átépítéssel is együtt járt, pl. a lövészhadosztályba harcokosi-önjáró lövegezredek szerveztek stb. Az egységek feladatainál nőtt a mélység és a háború befejező szakaszával ellentétben szélesedett az arcvonal is: ezred — 2 km, hadosztály — 4 km. A szerző részletesen elemzi a találkozó- és védelmi harc harcászatát is.

Új időszak kezdődött a magfegyverek megjelenésével. Ennek első szakaszát a szerző az 1953 és 1959 közti évekre teszi, és ezt tárgyalja, de csak általános vonásokban. Fő jellemzőként említi meg, hogy a harc rendkívül dinamikussá, manőverezővé vált. Jelentősen megnőtt a térbeli kiterjedése, nőtt a támadás arcvonala, mélysége és üteme. Ugyanilyen általános vonásokban tekinti át a találkozó- és a védelmi harc változásait is. (*Lengyel István*).

HISTORIE A VOJENSTVI (Csehszlovákia) 1971. 4. sz. — *Vladimir HUML*: „A Szlovák Partizánok Szövetségének szerepe a szlovák társadalomban az 1948 február előtti történelmi időszakban.” (545—568. o.) A tanulmányban a szerző Szlovákia háborúutáni fejlődésének (1945—48) problematikájával foglalkozik. Ebben az időben jelentős szerepet játszottak a Szlovák Népfront és a társadalmi szövetségek. Szlovákia Kommunista Pártja — fontosságukra tekintettel — különös figyelmet fordított tevékenységükre. Az 1945. február 28—március 1-én Kassán lezajlott első munkakonferenciáján hozott határozat alapján a Népfrontba tömörültek a felkelésben részt vett pártokon kívül az össznépi társadalmi szövetségek is. A későbbiek folyamán e téren komoly nézeteltérések támadtak a Demokrata Párttal. A Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom (ROH) és a Szlovák Partizánok Szövetsége (SSP) a felszabadulást követő első perctől kezdve a politikai élet jelentős tényezői és a Szlovák Kommunista Párt fontos támaszai voltak. Ez utóbbi soraiban munkások, parasztok és értelmiségiek egyaránt tömörültek, s jelentős befolyásuk volt a szlovák ifjúság köreiben. Az 1946—47. évi kiélesedett osztályharc feltételei között azonban számosan a visszahúzó tendencia eszközeivé lettek, részt vettek pl. a szégyenletes zsidóellenes megmozdulásokban Dunaszerdahelyen. A Demokrata Párt és sajtó fóruma, az *Idő* c. lap heves támadást intézett a Partizánok Szövetsége ellen, amelynek tagjait erősen befolyásolták egyéb jelenségek is, mint pl. a földreform végrehajtásában, az élelmezés, a politikai igazolások kiadása stb. terén mutatkozó lemaradás a cseh területekhez képest. Gyakran tették fel a kérdést, miért is harcoltunk tulajdonképpen. A párt soraiban is érezhető volt a

baloldaliság, a túlhajtott forradalmiság és türelmetlenség légköre, amely nem maradhatott hatás nélkül a Partizánok Szövetsége tagjaira sem. Ilyen körülmények között került sor 1947-ben a „banderista” csoportok fegyveres felkelésére, melyek likvidálása érdekében a Szlovák KP felhívással fordult az ellenállási mozgalom, köztük a Partizánok Szövetsége tagjaihoz. A fegyveres bandák ellen harcoló partizánok nem csupán a likvidálási akciókat tekintették feladatuknak, hanem energikusan felléptek az aktuális szlovák problémák, főleg a közélet tisztasága érdekében. A hibák kijavítását remélve esetenként szélsőséges anarchista módszerekhez is folyamodtak. A Szlovák KP történelmi érdeme, hogy fél év leforgása alatt mozgósítani tudta Szlovákia összes haladó erőit és elérte a felkelés végleges felszámolását, a lakosság politikai aktivitásának növekedését, de ezzel egy időben kialakultak a szlovák politikai válság nyílt kirobbanásának feltételei is. 1947 folyamán — a cseh kommunisták támogatásával — sikerült az erőviszonyokat a forradalmi erők javára fordítani és ezzel hozzájárulni a reakciós erők általános gyengüléséhez az egész Csehszlovák Köztársaságban. Ebben rejtett a szlovákiai forradalmi fejlődés törvényszerűsége és dinamikája egyaránt. Ezen a példán lehet felmérni a forradalmi erők kölcsönös — cseh és szlovák — támogatásának jelentőségét, mint az egységes forradalmi fejlődés előfeltételét. (*Nádor Tibor*).

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK (Jugoszlávia) 1971. 1. sz. — *Ivan JELIC*: „Az 1941. évi horvátországi népfelszabadító harcok hazai irodalmának ismertetése” (9—41. o.) c. tanulmánya historiográfiai jellegénél fogva értékes útmutatóul szolgál a jugoszláv partizánmozgalom kutatói számára. Bevezetőjében a szerző felsorolja azokat a szempontokat, amelyek műve megírására ösztönözték: a) viszonylag sok munka foglalkozik a kérdéssel; b) a feldolgozások eltérő jellegűek; c) számos kérdésben a szerzők gyakran élesen különböző álláspontra helyezkednek. Ebből következik, hogy a kérdés sok lényeges vonatkozása még sem feldolgozva, sem kellően értékelve nincs. A probléma fontossága azonban megköveteli e hiányosságok felszámolását. A tanulmány öt fejezetre tagolódik. Az

első a forrásokkal foglalkozik, a második az összefoglaló munkákat sorolja fel, a következő három pedig az alábbi fontos részterületek feldolgozásainak eredményeit ismerteti: az áprilisi háború és a jugoszláv királyság összeomlását; az usztasa „független horvát állam” kialakulását és a megszállás rendszerét; az ellenállási mozgalom kibontakozását Horvátországban. A szerző megállapítja, hogy a problémákat a jugoszláv népfelzabardító háború egészébe ágyazva lehet csak megoldani. A tanulmányban felsorolt munkák közül az alábbiakra hívjuk fel olvasóink figyelmét: a forráskiadványok közül a „Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda” 2., 5. és 9. kötetekre; az összefoglaló munkák sorából J. Marjanović—P. Morače: Naš oslobodilački rat i narodna revolucija 1941—1945 (Beograd, 1958.) és V. Strugar: Rat i revolucija naroda Jugoslavije 1941—1945 (Beograd, 1962.) című munkákat emlíjük meg. Az áprilisi háborúról lásd V. Terzić: Jugoslavija u aprilskom ratu 1941 (Titograd, 1963.) és F. Čulinović: Slom stare Jugoslavije (Zagreb, 1958.); az usztasa államról F. Butić—I. Jelić: O takozvanom ustaškom ustanku u Hrvatskoj 1941 c. munkáját és J. Mirnić: Sistem fašističke okupacije u Bačkoj i Baranji (ZDN 35. sz. 1963.) magyar vonatkozású tanulmányát; a felszabardító harcok első szakaszáról pedig D. Živković: Postanak i razvitak narodne vlasti u Jugoslaviji 1941—1942 (Beograd, 1969.) című művére utalunk elsősorban. — *Borislav RATKOVIĆ*: „A szerb és bolgár csapatok hadműveletei Drinápoly térségében 1912—1913-ban.” (45—77. o.) A drinápolyi erőd jelentős feladatot kapott az első Balkán-háborúban: bázisként szolgált a Bulgária ellen felvonuló török csapatok számára. A 6 ezer főnyi, 430 ágyúval ellátott helyőrség parancsnoka Sukri pasa volt. Az 1. és 3. bolgár hadsereg gyors előretörése hamarosan elvágta a drinápolyi erődöt mögöttes területeitől. Az erőd blokádnál alá vétele a gyengén felszerelt 2. bolgár hadsereg feladata volt, de mivel ezt nem tudta megoldani, a török helyőrség kitérésai komoly gondot okoztak a szövetségeseknek. A sikeres kumanovói csata után azonban megfordult a kocka, amikor a 2. szerb hadsereg is — élén Stepa Stepanović tábornokkal — csatlako-

zott a bekerítő erőkhöz. Az ostrom mégis öt hónapig húzódott, elsősorban azért, mert hosszú ideig nem állt rendelkezésre kellő ostromtüzérség. Végül a szerbek 38 ostromágyút küldtek, amelyek jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a döntő roham március 25-én megindulhatott és így másnapra már a szövetségesek uralták a várat. A győzelem komoly katonai és politikai eredményeket hozott. Drinápoly elvesztésével egyrészt összeomlott a törökök trákiai arcvonala, másrészt pedig a közös harcok közelebb hozták egymáshoz a szerb és a bolgár népet. — *Miroslav UJDUROVIĆ*: „A 4. dalmát (biokovói) dandár megalakulása és harcai.” (81—106. o.) A dandár 1943. január 7-én alakult meg a Biokovói-hegységben, Šošici faluban. Az egység létszáma egy hónap múlva 820 főre nőtt. Első eredményes harcait az Imotsko környéki usztasa milícia ellen vívta: Nem sokkal később a 9. dalmát hadosztály alárendeltségébe került és részt vett a híres neretvai hadműveletben. Először az olaszok ellen véde a Neretva vonalát, majd a Čvrstica-hegységben a csetnikek elől fedezte a sebesültek visszavonulását. A harcokban a dandár nagy veszteségeket szenvedett, sok katonája elhagyta állását, amelynek okát a nehéz harci körülményekkel és a dandár felkészületlenségével magyarázhatjuk. A későbbi harcokban már jobb teljesítményt tudott felmutatni: eredményesen harcolt a csetnikek ellen és segítette a sebesültszállítást. A veszteségek és a fellépő járvány következtében 1943. április 12-én feloszlatták, személyi állományának többsége a 3. dalmát dandárhoz került. — *Vuk VINAVER*: „Katonai szövetségnek tekinthető-e az 1927. évi francia—jugoszláv szerződés?” (145—180. o.) A két világháború közötti időszakban Jugoszláviát a „francia szövetségi rendszer” tagjai közé sorolták. A tanulmány belgrádi, prágai és budapesti levéltári adatokra támaszkodva megkísérli a kérdés pontosabb megválaszolását. Az előtörténet felvázolása után a szerző megállapítja: noha Jugoszlávia elméletben beletartozott a francia katonai rendszerbe, szorosabb együttműködés mégsem alakult ki a két állam között. Sőt, az egyre erősödő olasz agresszió Jugoszláviát meghátrálásra és szorosabb olasz—jugoszláv kapcsolatok kiépítésére indította. Az 1927-ben kötött

olasz—albán katonai egyezmény azonban mégis közeledésre készítette a kisantant államait, és az új szövetségi politika egyik eredménye az 1927. november 27-én megkötött francia—jugoszláv szerződés is. A szerződés tartalmazott ugyan egy katonai záradékot, amelyben Franciaország háború esetére katonai támogatást ígért Jugoszláviának, de ez még önmagában nem katonai szövetség. A szerződés Jugoszlávia politikai önállóságát csökkentette, a francia szövetség alárendelt tagjává tette, s nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a jugoszláv kormány túlzott önbizalommal, helytelen politikát folytasson. — Az ismertetett tanulmányok mellett megemlíthjük még *Ante MARINOVIC* Cavtat hadiépítészetről írt összefoglalását, valamint *Milojica PANTELIC* a 25. szerb hadosztály harctevékenységről és *Duro VUJOVIC* a Crna Gora-i partizánalakulatok harcairól írt közleményeit. Recenziók és bibliográfiák egészítik ki a folyóirat e számát is. (*Vinczai István*)

WOJSKOWY PRZEGLAD HISTORYCZNY (Lengyelország) 1971. 3. sz. — *Wladislaw BIALEK*: „A Westerplatte hősei elnevezésű Haditengerészeti Akadémia megalakulása és tevékenysége”. (3—54. o.) A tanulmány 1944. október 29-től ismerteti az akadémia történetének fontosabb állomásait, valamint tudományos és oktató tevékenységének szervezeti és szakmai fejlődését. 1970-ben a lengyel tengerészeti tisztikar 52 százaléka rendelkezett főiskolai végzettséggel az 1938. évi 14,9 százalékkal szemben. — *Pawel DUBIEL*: „A munkástanácsok Szilézia területén 1921—1922-ben”. (88—111. o.) 1918-ban a lengyel nép önrendelkezési jogának elismerése után mozgalom bontakozott ki az önálló demokratikus Lengyelország létrehozásáért. 1918 őszétől elsősorban az ipari centrumokban munkástanácsok jöttek létre. Az 1919 és 1921 között Sziléziában kirobbant népi felkelések és azok leverése, majd az 1921-es népszavazás után végül is a kiküldött antantbizottság Felső-Szilézia egy részét Lengyelországnak adta. A tanulmány a munkástanácsok programját, a német terror elleni tevékenységüket, s a lengyel hazafiak hősiességét ismerteti. — *Norbért MICHTA*: „A partizánharcok néhány harcászati problémájáról és a tapasztalatokról”. (112—

133. o.) Az ellenállási mozgalom és a partizánharcok harcászataát döntően meghatározta annak nemzeti felszabadító jellege. A harc az egész nép harca volt, s ebben volt a fő ereje. A sikerét meghatározó további tényezők voltak még: szervezésének fokozatai és formái; kádereinek megfontoltsága, hozzáértése és harci tapasztalata; a reguláris erőkkel való szoros együttműködés és állandó összeköttetés; a külső anyagi támogatás és fegyverekkel való ellátás; a földrajzi körülmények stb. Mindezek, valamint a pszichológiai és gazdasági tényezők is erősítették a konspirációs szervezetek és partizánegységek tevékenységeinek formáját és harcászataát. A korszerű háború — nagy általánosságban — három síkon folyik: fegyveres, politikai és pszichológiai síkon, de önmagában egyik sem döntő a győzelemhez. Ez különösképpen megfigyelhető a partizánharcokban. Merészség és elszántság, áldozatvállalás és ellenálló-képesség jellemezte a lengyel partizánok mind lelki, mind fizikai magatartását. A partizán harcászatonban a különböző akciók tervezésénél a következő lehetőségeket alkalmazták: rajtaütést, ravaszságot, találatkonyságot, cselet, gyorsaságot, határozottságot, a nagy útközetek kerülését, valamint az előnytelen helyzetekből való gyors visszavonulást. A tanulmány különböző lengyel partizán csoportok szervezését és tevékenységét ismerteti 1941-től 1944 végéig, majd a második világháború alatt szerzett tapasztalatokat összeveti a vietnami partizánharcok tapasztalataival, melyekben szintén a nemzeti felszabadító jelleg a meghatározó tényező. — *Piotr STAWECKI*: „A két világháború közötti második Lengyel Köztársaság hadiiparának történetéből”. (217—258. o.) A kétrészes tanulmány a hadviseléshez szükséges anyagi és termelési kapacitások biztosításának gazdasági lehetőségeit elemzi a két világháború közötti Lengyelországban. Megvizsgálja az ipar alapvető ágazatait, többek közt a repülőgépipar fejlődését, amely francia kooperáció segítségével bontakozott ki 1921-től s a harmincas évek közepére a Lengyel Állami Repülőgépgyár mellett magán repülőgépzemek is termeltek iskola- és vadászgépeket, valamint repülőgépalkatrészeket. 1934 és 1939 között a lengyel repülőgépipar együttesen 2034 re-

pülógépet állított elő, melyből 864 harci repülógép (vadász és bombázó), 1170 iskola- és sportrepülógép volt. A gépjárművek és harcokcik gyártása erőteljesebben akkor indult fejlődésnek, mikor a „Smolna” és „Praga” elnevezésű két magánvállalkozás 1928-ban állami irányítás alá került, majd pedig 1934-től a katonai program megvalósítására jelentős beruházást kapott. 1935 és 1939 között 9300 személygépkocsit, 13 700 tehergépkocsit, 2870 autóbust és egyéb járművet, valamint kb. 5000 motorkerékpárt gyártott a lengyel gépjárműipar. A híradástechnikai és műszeripari termelés, valamint a hadiipari üzemekkel együttműködő magánüzemek termelését is elemzi a tanulmány — átfogó képet adva a két világháború közötti lengyel ipar háborúra való felkészítéséről, illetve 1936-tól katonai termelésre való átállításáról. Kitér a haditermelési kapacitás elosztásának és felhasználásának követelményeire s a nemzeti jövedelemből a fegyveres erők fejlesztésére fordított gazdasági eszközök ágazatonkénti megosztására, a honvédelmi kiadások vizsgálatára — részletes táblázatos kimutatásokkal. — *Henryk BATOWSKI*: „Lengyelország részvétele a Szövetségesek közötti Katonai Bizottságban 1939—40-ben Londonban”. (259—270. o.) A brit Foreign Office most nyilvánosságra hozott dokumentumai között sok jelentős lengyel vonatkozású okmány szerepel 1939—40-ből, amelyek a lengyel emigrációs kormány tevékenységére, az emigrációs hadsereg megszervezésére és a lengyeleknek a szövetséges haderőkkel való együttműködésére vonatkoznak. Az itt közölt okmányok a háborús kabinet 1939. november 18—február 9. közötti jegyzőkönyveiből közölnek részleteket a lengyel miniszterelnök kérésével kapcsolatban, amelyet a Legfelsőbb Katonai Tanácshoz intézett a lengyeleknek az angol—francia állandó katonai képviselőtben való részvételével kapcsolatban. E kérdés titkos megvitatását, Sikorski londoni találkozóra való meghívását, a katonai koordinációs bizottság felülvizsgálatát, a lengyel katonai erők szervezését kérő hivatalos irat megtárgyalását, s a tárgyalásokon részt vevő lengyel képviselő személyének kijelölését találjuk az itt közölt okmányokban. — *Frantisek SKIBINSKI*: „A hadművészet megváltoztathatatlan alapelvei” (271—297. o.) A

hadművészet alapelveit vizsgálja a korszerű háború feltételeinél, s leszögezi, hogy bár ez minden korban vitatott téma volt, az alapelvek nem változtak. Ma is egyetért a klasszikus Clausewitz-i felsorolással, mely szerint a hadművészet nem változó alaptörvényei a következők: 1. erőösszpontosítás, 2. célkitűzés, 3. erögazdálkodás, 4. meglepés, 5. biztosítás, 6. támadás, 7. manőverezés (mozgékonyosság). A tanulmány részletesen elemzi ezeket az alapelveket, hadtörténeti példákkal illusztrálva alkalmazásuk törvényszerűségét. — A számot szemlerovat, eseménykrónika és második világháborús bibliográfia teszi gazdagabbá. (Windisch Aladárné)

ZEITSCHRIFT FÜR MILITÄRGESCHICHTE (Német Demokratikus Köztársaság) 1971. 5. sz. — „Az SZKP XXIV. kongresszusa és a szovjet hadtörténet-tudomány”. (517—530. o.) A XXIII. és XXIV. kongresszusok közötti időszak sok évfordulója Lenin személyét és munkásságát, valamint a marxizmus—leninizmus úttörőit állította a hadtörténeti feldolgozások középpontjába. A polgárháború korszakáról és az e harcokban születő szovjet fegyveres erőkről szóló feldolgozásokban is kellő méltatásban részesül Lenin szerepe. Súlypont szerint a harmadik helyre a Nagy Honvédő Háborúról szóló irodalom tehető. E korszakról átfogó, összefoglaló, nagyobb lélegzetű tanulmányok és kötetek készültek, új levéltári források alapján értékelték a párt szerepét, valamint a hadsereg egész felső vezetését e rendkívül nehéz időszakban. Fontos forrást alkot a memoáriróladalom is. A partizánmozgalomról is új ismeretek kerültek napvilágra, melyek gyakran népszerű tudományos irodalom formájában jelentek meg. Mintegy 90 könyv bizonyítja, hogy nagy az érdeklődés a katonai kerületek, hadtestek, gárdahadosztályok történetének önálló feldolgozása iránt. Állandó aktuális téma a nyugati történelemhamisítók leleplezése, ez az ideológiai harc egyik legfontosabb területe. Az elmúlt néhány év hadtörténelmi irodalma sok felismerést adott, amely előbbre vitte a háborúról, hadvezetésről, hadművészetről vallott nézeteket. A XXIV. kongresszus a távlati kutatást is körvonala, meghatározta a kutatások súlyponti kérdéseit. — *Reinhard BRÜHL*: „A fasiszta német imperializmus előké-

születei a Szovjetunió megtámadására". (531—546. o.) A feldolgozás az előké-születek ama részére vonatkozik, amely-lyet a nyugati szakirodalom egyértel-műen csak a német imperializmusra jellemzőnek deklarál, a valóságban azonban az imperializmusra általában érvényes és a mai politikájában is megtalálható. A fasiszták az újrafel-fegyverzést körmönfont nemzeti dema-gógiával leplezték — ma a nyugatné-met finánctóke hasonlóképpen álcázza osztályérdekeit. 1933—34-ben a hadse-reget rohamléptekkel feltöltötték, a doktrína totális háborúról, villámhá-borúról írt, amely semmiképpen nem lehetett védelmi jellegű. 1936-ban rész-letes tervek készültek a Szovjetunió le-rohanására, az egyes haderónemek már saját terveiket is elkészítették. Jelentős szerepet játszott a propagandagépezet és a hadtörténetírás, amely az ideoló-giai előkészítés eszköze volt. E ténye-ket elemezve a nyugatnémet hadtörté-nészek a globális stratégia és a jobb minőségű fegyverek hiányát, az „igazi szövetségesek” hiányát okolják a ve-reséért. E hiba elkerülése érdekében ma a NATO-hoz csatlakoztak. Az anti-kommunizmus ma is szerepel az állam-doktrínában, és ez a Bundeswehr leg-komponensebb osztályfeladata is. A nyugati szakirodalom megkísérlí men-teni a fasiszta hadvezetést a vesztes háború miatt, és a felelősséget egyér-telműen a politikai vezetésre hárítja. A német fasiszta militarizmus az erőszak-ra és brutalitásra épült, a nemzetközi jog alapelemeit sem vette figyelembe. A katonai vezetés teljes erővel támo-gatta a politikai vezetést, parancsokban rögzítette annak rabló jellegét. Az 1945 óta kirobbantott háborúkat is jellemzik e barbár, embertelen cselekedetek, ugyanez mondható az amerikai impe-rializmusnak a gyarmati lakosság el-leni fellépéséről. Nem lehet illúziónk a Brandt—Scheel-kormánnyal szemben sem, mert nem tud az imperializmus stratégiai koncepcióján változtatni: amíg szocialista tábor létezik, a táma-dás fő iránya ellene fordul. — *Heinz WOHLGEMUTH*: „Karl Liebknecht és a német baloldal antimilitarista kon-cepciójának kialakulása és fejlődése”. (547—560. o.) Karl Liebknecht volt az első, aki a nemzetközi munkásmoz-galomban elméleti síkon bírálta a mi-litarizmust. Különös érdeme, hogy rá-mutatott a kapitalista termelési mód

és militarizmus törvényszerű összefüg-gésére, és arra, hogy a német haladá-sért folyó harcnak antimilitarista-de-mokratikus harcnak kell lennie. Karl Liebknecht szerint a militarizmusnak két funkciója van: befelé, a saját népe elleni és kifelé, más népek elleni fellé-pése. E két cél érdekében háborúkat készít elő. Liebknecht és Rosa Luxem-burg nemcsak az igazságtalan imperia-lista első világháború ellen lépett fel, hanem felismerték a Nagy Októberi Szocialista Forradalom korszaknyitó je-lentőségét is. — *Ingo RÖSLER*: „Fa-siszta törvényhozás a fasiszta hadsereg és a lakosság harcmoráljának erősza-kos fenntartására a második világhá-borúban”. (561—575. o.) A német impe-rializmus talajából kinőtt igazság-ügy első ténykedése a munkásmozga-lom elleni fellépése volt. Ez jellemezte a bíróságok tevékenységét 1933-ig. 1934-ben bevezették a hadbíráskodást és rögtönítélő bíróságokat. A második világháború kitörése után az addig ér-vényes normák helyett „alattomosági” törvényt vezettek be Észak- és Nyu-gat-Európa megszállt országaiban. Ek-kor fogalmazták meg első ízben a „hadsereg szétzüllesztéséért” járó ha-lálos büntetést. 1941 után főleg a ke-leti fronton egyre több német kato-nával szemben kellett e két törvényt alkalmazni. A sztálingrádi arcvonal-szakaszon az 1942—43-ban bekövetke-zett vereség hatására a halálos ítéle-tek állandóan napirenden voltak. Az igazságügy rendszere nem hagyott rést, következetesen felgöngyöltette a gy-a-nús személyeket. Statisztikai összefog-lalás nem készült arról, hogy a máso-dik világháború idején pontosan hány személyt érintett a hadseregbomlasz-tás vádja. A Wehrmacht-kriminalisz-tika adatai szerint 1939—1944-ig 444 067 katonai bűntényt követtek el. A pol-gári lakosság körében történt ítélete-ket nem hozták nyilvánosságra, de évenként néhány tízezerre tehető a számuk. E brutális jogi terrorrendszer is ad valamelyes magyarázatot arra, miért küzdött a német hadsereg utol-só pillanatig a kilátástalan, saját ér-deke ellen viselt háborúban. E szám azonban arra is enged következtetni, hogy mindezek ellenére is sokan vol-tak, akik a háború ellen felléptek. — *Jörg IRMSCHER—Helmut SCHNIT-TER*: „Egy dokumentum II. Frigyes zsoldosseregének történetéhez.” (576—

589. o.) A dokumentumot 1757-ben II. Frigyes informálására készítették el, így igen fontos adatokat tartalmaz a hétéves háború igazságtalan, rabló jellegéről. A hadseregről F. Mehring így nyilatkozott: lényegesen rövidebb a kardja mint Franciaországé és Ausztriáé, de háromszor gyorsabban tud harcolni vele. A porosz király egymás után kívánta megverni az ellenséges koalíció országait, így haditerve a meglepésre és gyorsaságra épült. A hadsereg tábornoki kara, a parancsnokok ezredszintig bezárólag a porosz nemesség köréből kerültek ki. A hadsereg fő fegyverneme a gyalogság, valamint a lovasság, elég gyenge tüzérséggel rendelkezett. Egységes egyenruhát még nem rendszeresítettek. To-

borzással egészítették ki a hadsereget, melyet barbár drillel tartottak össze és a néptől izoláltan készítették fel a rabló háborúra. Ez a zsoldossereg biztos támaszt jelentett az uralkodónak. — A NSZEP megalakulásának 25. évfordulójára rendezett hadtörténeti kollokviumon elhangzott referátumok közül a folyóirat a politikai-ideológiai munkát értékelő hozzászólásokat közli. Glagoljev a szovjet haderőkben jelenleg folyó politikai tevékenységet méltatta, Karli Arnold a proletár internacionalizmus néhány problémáját elemezte a NSZEP katonapolitikája tükrében, Arwed Friemer pedig a légierők körében végzett politikai-ideológiai felvilágosító munkáról adott számot. (*Rákóczi Katalin*)